

Pogovori.

Piše Jos. Stritar.

V.

Mladim ljudém v učilnicah dajó se za vajo naloge, predmeti, kattere naj obdelávajo, vsak po svoji moči. Popisujejo naj pomlad ali zimo; štiri letne čase naj primerjajo s štirimi dobami človeškega življenja; kaj nam gozdi koristijo, naj razpravljajo, in čute naj razodevajo, kateri jih obhajajo o pogledu razvalin „Hudega grada“. Taki in jednaki bolj ali menj primerni, časi tudi precěj nerodni predmeti dajali so se nam, in dajali se bodo pač tudi našim otrokom. To je čisto naravno in skoraj biti ne more drugače. Todà odraslim godnim ljudém, pesnikom in pisateljem priporočati ali celó naročati, kaj naj pišejo, kaj naj pojó, tu pač ne veljá, in jaz sam sem v svojih mladih letih precěj odločno, dà, celó nekako osorno zavračal in odbijal take „dobre svste“. Ali sem se s časom premislil, ter sedaj sodim drugače? Nikakor! Tudi sedaj še pravim, da naj pesnik, pisatelj poje in piše, kar sam najbolje zna, česar mu je polno srcé. Samó, kar izhaja iz preobilosti srcá, najde pot do srcá. Konj se še posili, da potegne, dasi tudi to ni posebno lepo; ali kdo bode ptiča silil, da naj poje, ako se mu ne ljubi, da naj poje tako, kakor je nam po volji! Umetnik bodi prost in svoboden na vse strani. Če sila že sploh nikjer ni dobra, umetnost celó ne more se nikdar sprijazniti z njo.

Krivo bi torej umel besede moje, kdor bi menil, da jaz, kakor kak učitelj z vzvišenega svojega stališča, kar naravnost svetujem ali velevam mladim svojim rojakom — samó o takih more biti tu govor — da naj, popustivši vse druge predmete, poprimejo se samó „socialnih“. Ali nekaj družega se pa vendar smé. Vidi se pogostoma, da kak pesnik, pisatelj dolgo časa tava od poskušnje do poskušnje ter po mnogih zmotnjavah in prevarah stoprav krene na pravo pot, časi tudi ko je že prepozno. Ali ne smemo misliti, da bi bilo temu človeku koristno, ko bi mu bil kdo za časa z dobrim svetom in poukom priskočil ter tako okrajšal mu dolgo tavanje po neplodnih puščavah? Nič napačnega torej ne more biti, če človek, ki je že nekaj izkusil na svetu, reče mlademu začetniku, kateri ne vé, ali bi krenil na desno, ali na levo: Tod ni več iskati pravega vspeha. Če te morebiti tudi neko notranje nagnenje vleče na to stran, na udajaj se mu.

Izvožena pota, zastarele oblike! Dan danes ima občinstvo druge potrebe. Radi še ogledujemo zdaj pa zdaj tiste umetne vrte, tiste

grajske „parke“, ki so si jih omislili naši pradedje, ali recimo rajši: naših pradedov gospodje, z onim inozemskim drevjem in grmovjem, z onimi vodometi, slapi in enakimi bolj ali menj duhovitimi igračami; vse to nas lahko zanima in veseli; vendar mi bomo sadili rajši sadno drevje, ki nas bode s pisanim cvetjem razveseljevalo spomladi, s svojim plemenitim sadom v jeseni. Mladič, bral si toliko knjig, toliko pesmi in povesti in igrokazov, v katerih se je vse mišljenje in dejanje, vse želenje in hrepenenje vrstilo v ljubezni med Arturjem in Emo, ali med Jako in Mino; kako se zdaj lovita, zdaj ogibljeta, kako se borita z raznimi ovirami in zaprekami, dokler jih napósled ne premagata in „se dobita“, ali pa premagana skupaj pogineta — vse to si bral, videl v duhu, doživel v srci; in duša tvoja je sočutno radovala se z veselimi, z žalujočimi žalovala. In tudi tebi je morebiti začelo gibati se, vreti in kipeti v mladih prsih; zdelo se ti je, da čuješ v sebi glas: „Anch' io son pittore;“ tudi jaz sem poklican in izvoljen služabnik, svečenik nebeške poezije! Tedaj pa ti jaz svetujem tako: Ako ni že drugače, ako ti siloma silijo mladi čuti iz prsi na dan, začni tudi ti tako, kakor vidiš da delajo drugi. A ko si tako dal dušek svojim prvim čutom, postoj, počakaj malo; začni ozirati se po svetu, po življenji; ogleduj brate svoje, kako živé in trpé, kako se trudijo in pešajo, kako se oddihújejo in odpočijajo pod življenja bremenom! Ker imaš bistro okó, da vidiš, in mehko srce, da čutiš — drugače bi ne govoril s teboj — preverjen sem, da se ti zbudé s časom druge misli o pisateljevanji, o leposlovji, o pravega umetnika nalogi. Ne da bi zaničeval, kar se ti je lepo, vzvišeno zdelo do sedaj; ali spoznal bodeš, da, ko se je vse povsod izpremenilo, ni da bi umetnost sama ostala, kakoršna je bila do sedaj. Če si zares poklican, razširi se ti pogled, razodene se ti resnica, da je vse življenje, sosebnost pa v nižavah svojih; da je vse človeštvo, sósebnost pa trpeče, pravi predmet leposlovju. Jasno ti bode, da je najlepši, da je jedino pravi smoter vsi umetnosti: blažiti človeka, povzdigovati ga iz zemeljskega prahú; pomagati mu iz duševne in telesne bede, téšiti ga in tolažiti, kjer mu pomagati ni moči; podajati mu plemenitega razveseljevanja po dnevnem trudu; učiti in oznanjati z gorečo besedo sprelepo blagovestje, da smo si vsi bratje, kar nas je stvarjenih po božji podobi; zbujati in gojiti ljubezen do rodbine, in domovine, ljubezen do naroda, do vsega človeštva; sveto navdušenje netiti za vse, kar je dobro, lepo in plemenito; iz src trebiti vso surovost in podlost ter vseh hudobnih nagnenj in strasti vir, grdo samopašnost: s kratka, pobijati vse, kar je živalskega v srci človeškem.

Da se ne bi krivo umele moje besede, treba je pač, da nekatere stvari nekoliko pojasnim. Zdeti bi se utegnilo komu, da gori nekako premalo spoštljivo, ali pa celó zaničljivo govorim o ljubezni v leposlovji. To bi nikdar ne bilo po volji mlademu svetu, sósebnó pa ženskemu, ki si življenja kar misliti ne more brez ljubezni. Ne, tako srpogledéga in hudomušnega me niso še naredila leta, da bi to veselje kratil mladini. Ali, da resno govorim: mogočen čút je in bode ljubezen v življenji in v leposlovji, preimeniten in hvaležen „motiv“, pisatelju in umetniku sploh; liriki celó je več nego pol življenja. O ljubezni se bode pisalo in pelo, dokler bode, kakor sedaj, utripalo človeško srce. Kakor sem o pesniški ljubezni pred toliko in toliko leti pisal govoreč o Preširnovih pesmih, tako mislim in sodim o nji še dan danes. Tu hočem le reči, da naj se ljubezen, za nekaj časa vsaj, pomakne v drugo vrsto. Vse dosedanje leposlovje, zlasti pa pripovedno, je po moji misli nekako prenedeljsko, pregosposko, presalonsko. — Túdi slovensko? Nekoliko tudi! Roman se pri nas sedaj prav prijetno piše, vendar bi si ga jaz želel nekoliko drugačnega. Kako naj rečem? bolj narodnega? Dà, bolj narodnega, ali, če hočete, bolj kmetskega; pravo jedro našega naroda je vendar le kmetški stan. — Naše leposlovje ostani torej vedno kmetško? ali se nikdar iz nižave svoje ne povzdigni v višje kroge? ali naj Slovenci nikoli ne stopimo v jedno vrsto z drugimi narodi? — Bog ne daj, da bi jaz kaj takega zahteval. Ko bi se godilo po mojih željah, Slovenci bi se mogli meriti s prvimi narodi na svetu, dà, prekosili bi jih v mnogem oziru. Jaz govorim o naših razmerah, kakoršne so dan danes. Naša polovičarska gosposka družba, naše nerazvito še in negodno meščansko življenje zdi se mi samó primeren predmet komediji ali veselo-zabavljivemu romanu. Tudi táko leposlovje ima svojo veljavo, gotovo; ali meni se zdi, da je nekaj družega, česar nam je še bolj potreba. Kdor hoče naše mlado slovstvo obogatiti z delom, ki bode prava narodna dobrota, popusti naj dvomno elegantne meščanske izbe ter gré naj iskat naroda, tja, kjer biva v vsi svoji pristnosti in nepopačenosti. Nepopačenosti, pravim? To je tudi tako jedna tistih besed, kakoršne nam tako rade po stari navadi uhajajo iz „zóbne ograje“ ali pa iz peresa. Žal, da tudi naš narod, naš kmet je tako malo nepopačen, kakor so drugi. Tudi on ima svoje napake in ravno té napake bodo naj poleg bede njegovo pravo gradivo pisatelju, gradivo, katero mu tako hitro ne poide! Tega gradiva naj se polasté naši tako spretni, tako duhoviti romanopisci; to jim bode zares rodoljubno početje, Bogu in ljudem po volji, na čast in slavnim, v prid in korist narodu! Toda o tem nameravam še drugjé obširneje govoriti.

Dobro vém, kaj se bode še očitalo novemu mojemu nauku. Zlasti plemenito misleči in rahločutni ljudje porekó mi, da jaz s svojimi zahtevami in nasveti nekako ponižujem umetnost; da jo hočem nekako ukleniti v koristnosti jarem; da hočem juho in močnik kuhati s svetim ognjem navdušenja in pojezije; da bode vse leposlovje, če pojde po mojem, nekako hlapčevsko, goloroko, vsakdanje. Navajalo se bode proti meni tako krepko izražano mnenje dveh nemških slovstvenih prvakov, da nima pojezija ničesa opraviti z navadnim ljudstvom. Jaz visoko spoštujem ta slavna velikana, globoko se jima klanjam z ozirom na njihine literarne zasluge, ki imajo zgodovinsko in svetovno veljavo, ali drugi časi, druga mnenja. Kar se tiče omenjeno sodbe, upam se reči, da bi pač tudi ta dva moža dan danes govorila drugače. Njiju jeden je rekel, da „ljubezen in lakot svet skupaj držita“; modra beseda, globoka resnica! Ljubezen in lakot! Čudna dvojica, silna, mogočna dvojica! Kako gosposka jedna teh dvéh moči, kako hlapčevska druga! In vendar obé jednako mogočni! Kako različno se je ž njima do sedaj ravnalo v leposlovji! Kako se je slavila in povzdigovala prva, kako skromno je v kotu tičala druga! Dovolj česti se je v vseh jezicih, v vseh oblikah izkazalo ljubezni; meni se zdi, da pride sedaj na vrsto njena delavniška družica. Ko pravim „lakot“, umeje se samó ob sebi, da ne govorim samó o potrebah, katere ima želodec človeški, nego da imam v mislih vso materijalno stran našega življenja. Tisto očitanje torej, da hočem ponižati umetnost, ni, vsaj na videz, popolnoma neosnovano. Ali to ponižanje je táko, kakoršno je duhovnega gospoda, ki v nedeljo popoldne, zapustivši mirno svojo gosposko izbo, gré med préprosto ljudstvo, da se malo pokratkočasi ž njim, da zvé njegove potrebe in težave, da reče tu poučno, tu tolažno, tu svarečo besedo. Táko ponižanje nikogar ne ponižuje. Če se pojezija tako poniža in, rekel bi, pripogne, da kakor mati dete, k sebi povzdigne sina prahú, siromaka, ali ne izpolnuje tedaj stoprav pravega svojega poklica?

Poleg tega pa, če leposlovje, kakor zahtevam, začne služiti socialni ideji in postane zategadelj nekako bolj praktično, s tem še nikakor ni rečeno, da naj bode posihmal konec vse „visoke“ pojezije. Moje besede merijo sosebno na roman, ki je že, in bode še bolj najimenitnejša leposlovna oblika. Isto tako imam v mislih igrokaz, ki bodi, mnogo bolj še nego dosedaj, prava podoba življenja, kakoršno je, z jasnim namenom boljšati, blažiti in povzdigovati ali pa tudi samó spodobno in pošteno kratkočasiti poslušalca, ne pa, kakor se navadno godi sedaj, buditi in dražiti najpodlejše strasti njegove. Poleg romana pa in igrokaza, imej svoje mesto „visoka tragedija“, kakoršne

so: Edip kralj, Lear, Hamlet, Faust in dr. Ona naj nam še dalje, in ako moči, še silneje in mogočnejše, kakor sodnjedanske trombe glas, pretresa srce, spominja nas naše končnosti in slabosti, razgrinja naj nam našega življenja, vsega bitja skrivnostne globočine, večne uganke! Kakor o hudi uri grom ter blisk in tresk soparno ozračje, tako naj nam ona stresa in čisti dušo našo ter misli in želje njene. Slab duhovni govornik, pravijo, kateremu se ne posreči na veliki petek, v skrivnostno otemnjeni cerkvi, z grmečo svojo besedo prijeti pobožne poslušalce, da jih obide sveta groza, da se jim krči in trepeče v tesnih prsih grešno srce, da se jim kolena šibé in pripogibljejo v svetem strahu pred stvarnikom sodnikom: „Strašen dan bo dan plačila!“ Z nekako podobno močjo zgrabi in pretrese naj žaloigra, kakoršno si mislim jaz, posvetnega poslušalca; tedaj bode vredna, da jo čisla, podpira in goji družba in država. In pesnik, lirik; kaj brani, da se tudi pesem njegova jednako polasti bralčevega srca? Dà, tudi pesnik, izvoljeni pesnik naj nam, kakor dosedaj, in nekoliko tudi pri nas, v svojih bolečinah, v svojem neutešnem hrepenenji, izraža, predočuje, kar teži in vznemirja vesoljno človeštvo! Dà, naj kdo reče in ugovarja, kar hoče: leposlovje naj se prestvari, kakor jaz mislim, in neizmerno ter blagodejno bode vplivanje njegovo.

Kaj je torej, da zberem in združim posamezne tu pa tam raztresene glavne misli, kaj je mojega obširnega besedovanja smoter in konec? Toda, ker bi utegnil tá posnetek sam zopet precěj obširen biti, in ker želim, da naj bode kolikor moči določen in jasen, bode pač bolje preložiti ga na prihodnjo številko. V ti precej dolgi dobi pa naj bi se, to bi mi bilo posebno ljubo, oglasil, kdor meni, da so kakega pomiselka vredne ali pa pobijanja potrebne misli moje. To bi mi bilo povod, da to ali ono še bolje pojasnim.

Drobne pesmi.

Sijaj, solnčece pomládno,
Sijaj še v srcé mi jadno,
Da bo prišlo nanj življenje
In vzbudilo se zelenje!

Temni spet šumé lesôvi,
Mili v njih doné glasôvi;
Vse zelene so liváde,
In po njih cvetlice mláde.

3.

In povsod jaz vidim cvetje,
In povsod jaz čujem petje,
Ti samó si zmeraj tožno,
Moje srčece ubožno! . . .

Sijaj, solnčece pomládno,
Sijaj še v srcé mi jadno;
Vzbúdi, vzbúdi mi zelenje,
Vzbúdi prejšnje hrepenenje!